

TAALNORMERING IN FRANKRYK

Pierre van Z. Brink

1 Inleiding

Hierdie artikel wil 'n paar verkennende gedagtes oor die geskiedenis en die huidige stand van taalnormering in Frankryk opper wat hopelik as vertrekpunte vir 'n vergelyking met normering in Afrikaans kan dien. Die twee spesiale uitgawes van die tydskrifte *Langue française* (no.16, Desember 1972, *La norme*) en *Le français moderne* (Vol. 50 no.1, Januarie 1982) gee 'n aanduiding van die aktualiteit van die probleem in Frankryk, op akademiese sowel as praktiese vlak, en kan vir verdere en meer diepgaande inligting geraadpleeg word.

2 Beknopte geskiedkundige aanloop

Die grondslag vir hedendaagse taalnormering in Frankryk word in die 16de en 17de eeue gelê. Die politieke en geografiese konsolidasie van die Franse staat, met Parys en die koninklike hof as sentrum, en 'n groeiende nasionale bewussyn het die behoefte aan 'n algemeen geldende en effektiewe taal-instrument sterker na vore gebring. Hoewel die verskeie dialektiese vorme van die *langue d'oïl* in die voorafgaande eeue weliswaar algemeen as literatuurtaal gedien het, het die Frans van die koninklike hof in Parys, francien, geleidelik die oorhand verkry en ook Latyn as administratiewe en akademiese taal begin vervang. Die reeds vroeë sterker posisie van francien as normtaal blyk uit uitsprake soos dié van Garnier de Pont Maxence (naby Parys) in sy *La vie de saint Thomas Becket* van die 12de eeu:

"Mes languages est buens, car en France fui nez",²

en Jean de Meung (circa 1240 tot circa 1305) in sy vertaling van Boethius se *De Consolatione Philosophiae*:

"Si m'excuse de mon langage
Rude, malostru et sauvage;
Car nés ne sui pas de Paris."³

Die uitvaardiging van die Edik van Villers-Cotterets (15 Augustus 1539) deur François I, waardeur Frans as enigste voertaal vir die regspraak voorgeskryf word, gee dus amptelike erkenning aan 'n reeds bestaande feitlike toestand en verleen 'n nuwe stimulus vir die vestiging van die koning se Frans oor aanvanklik eers die noordelike taalgebied en later ook die suidelike gebied van die langue d'oc.⁴

In teenstelling met Latyn en sy eeue-oue tradisie as draer van die Europese denke, was Frans nie sondermeer adekwaat om in die taalgebruiksfere van die 16de eeuse Renaissance-samelewing as effektiewe kommunikasie-middel te dien nie. Doelbewuste pogings is dus aangewend as die woordeskat en uitdrukkingsvermoë van die taal aan te pas en uit te brei en ook om die grammatika te orden en te rasionaliseer. Die eerste volwaardige Franse grammatika, *L'Esclaircissement de la langue françoise*, deur John Palsgrave, verskyn in 1530 in Engeland, maar hierdie werk, wat nie vir die Franssprekende publiek bedoel was nie, vind min weerklank in Frankryk self. Daar moet tot 1550 gewag word vir die eeste volledige "inheemse" grammatika, *Le Tretté de la grammere françoese*, van Louis Meigret, "die grondlegger van die Franse grammatika" (fondateur de la grammaire française) soos Ferdinand Brunot⁵ hom noem. Hy word gevolg deur, onder andere, Robert Estienne met sy *Traicte de la grammaire françoise* (1557) en deur Pierre la Ramée met sy *Gramere* (1562) en *Grammaire* (1572).

Die belangrikste formuleerder van taalbeleid in die 16de eeu is egter die digter Joachim du Bellay wat as spreekbuis vir die Pléiade-groep skrywers, in sy manifes van 1549, *Deffence et illustration de la langue françoise*, riglyne neerlê waarvolgens Frans aangepas en vernuwe behoort te word om gelykwaardig aan Latyn te wees. Sy uitgangspunt, anders as die heersende opvatting in die 17de eeu, is nie eng en puristies nie. Hy is 'n voorstander van ontlenings aan Grieks, Latyn en tegniese vaktaal en die gebruik van neologismes, argaïsmes en dialektiese vorme.⁶ Verskeidenheid en kwantiteit van uitdrukkingswyses word nagestreef. Hierdie "oop" beleid word ook deur 'n ander lid van die Pléiade-groep, Pierre Ronsard, in die voorwoord van die 1587-uitgawe (dus laat in die 16de eeu) van sy nasionaal-epiese gedig, *La Franciade*, voorgestaan, onderhewig aan 'n belangrike voorwaarde, onderstreep in die volgende aanhaling:

"Davantage je te veux bien encourager de prendre la sage hardiesse d'inventer des ~~v~~ocables nouveaux, pourveu qu'ils soient moulez et façonnez sus un patron desjà receu du peuple. Il est fort difficile d'escrire bien en notre langue, si elle n'est enrichie autrement qu'elle n'est pour le present de mots et diverses manieres de parler."⁷

Die verwysing na 'n aanvaarde gebruikspatroon, dui op 'n klemverskuiwing in taalnormering wat kenmerkend van die 17de eeu sou word en tot vandag, met aanpassings, nog die gangbare uitgangspunt is.⁸ Die sleutelwoord is l'usage. Die maatstaf van toelaatbare taalgebruik sou voortaan die daadwerklike en waarneembare gebruik van die taalverskynsel deur die sprekers van die taal wees, en nie 'n eksterne intellektueel gefabriseerde model nie.

Die voorloper van die 17de eeuse taaldenke, die digter François Malherbe (1555-1628), het nie 'n samevattende verhandeling van sy teorie gepubliseer nie, maar sy invloedryke opvattinge word teruggevind in skerp kritiese kantaantekeninge wat hy by die werke van die digter Philippe Desportes (1546-1606) gemaak het en in die werke van sy tydgenote, soos dié van sy getroue dissipel Honorat de Racan (1589-1670). Malherbe is 'n voorstaander van eenvoud en helderheid van taalgebruik. Hy gee uitdrukking aan die beginsel dat l'usage as norm moet geld, wanneer hy die dokwerkers (les portefaix) van die Port aux Foin sy taalmeesters noem. Hy is nogtans nie ten gunste van volkstaal as norm nie, maar eerder van 'n spontane taal, ongerep deur bewuste kulturele veredeling. Lae en vuil woorde (les mots bas et sales) is vir hom onaanvaarbaar. Hy wil die taal suiwer van vreemde leenwoorde, argaïsmes, latinismes en dialektiese invloede. Kortom, sy siening staan reëlreg teenoor die promiskue taalpolitiek van die humanistiese 16de eeu, meer bepaald dié van die Pléiade-groep, en dui op die klassieke ideaal wat in die 17de eeu hoogty sou vier.⁹

Die duidelikste betoog ten gunste van l'usage as norm word deur die vooraanstaande taaldenker van die 17de eeu, Claude Favre de Vaugelas (1585-1650), gelewer in sy *Remarques sur la langue française* (1647) met die subtitel *Utiles à ceux qui veulent bien parler et bien escrire* ("Nuttig vir diegene wat goed wil praat en goed wil skryf"). In 'n uitgebreide inleiding tot hierdie versameling opmerkings en wenke (hy vermy doelbewus die begrip "voorskrifte") oor taalgebruik, verduidelik Vaugelas dat hy geensins op private gesag wette vir taalgebruik wil neerlê nie, maar dat hy slegs optree as 'n getuie wat berig oor wat hy gesien en gehoor het. Die oppergesag

berus by L'Usage, wat almal, volgens Vaugelas, as die *Maistre et le Souverain des langues vivantes* ("Die Meester en Soewerein van lewende tale") erken. Nadat hy 'n onderskeid tussen *un bon et un mauvais usage* ("'n goeie en 'n verkeerde gebruik") maak, definiëer hy *le bon usage* soos volg:

"C'est la façon de parler de la plus saine partie de la Cour, conformément à la façon d'écrire de la plus saine partie des Auteurs du temps. Quand je dis *Cour*, j'y comprends les femmes comme les hommes, et plusieurs personnes de la ville où le Prince reside, qui par la communication qu'elles ont avec les gens de la Cour participent à sa politesse."¹⁰

Die taalnorm word dus bepaal deur 'n klein geselekteerde groep taalgebruikers, met uitsluiting van die massa. L'Usage is nie op hierdie tydstip in die Franse taalgeskiedenis die breë opvanggebied wat dit in die 20ste eeu sou word nie. Deur l'usage met *bon* (in sosiaal en geografies beperkende betekenis) te kwalifiseer, word 'n ietwat paradoksale begrip geskep wat gelyktydig "normale" en normatiewe taalgebruik inhou. Hoewel dit redelik maklik moes wees om te bepaal wie *la plus saine partie de la Cour* verteenwoordig, is die bepaling van wie die beste skrywers is, 'n meer ingewikkelde en waarskynlik logies onoplosbare probleem.

'n Verdere deurvoering van die 17de eeuse strewe na ongesmukke en puristiese taalgebruik is die normbegrip *le bel usage* ("die skone gebruik") wat reeds deur Vaugelas genoem word, maar veral deur 'n ander belangrike taaldenker Dominique Bouhours (1628-1702), outeur van *Remarques nouvelles sur la langue françoise* (1675 en 1693), voorgestaan word. 'n Estetiese komponent, die nastreef van elegansie deur middel van noukeurige en ekonomiese taalmiddele word deel van die normresep. Die verwerkliking van hierdie ideaal word op sy beste gesien in die taal van die dramaturg Jean Racine (1639-1699) wat dan ook sy manuskripte aan Bouhours, vir kommentaar en verbetering, gestuur het.¹¹

Die enkel belangrikste feit in die verloop van die geskiedenis van taalnormering in die 17de eeu is die stigting in 1635 van die *Académie française* deur Lodewyk XIII, onder aansporing van sy eerste minister, kardinaal Richelieu, ter vervulling van 'n steeds groter wordende behoefte om die Franse taal te vestig. Die veertig lewenslange lede van hierdie deurlugtige liggaam, wat vandag nog bestaan, word noukeurig gekies met inagneming van hulle deugdelikheid as kenners en skrywers van die Franse taal. Die doel-

stellinge van die Académie word in artikels 24 en 26 van die stigtingsakte soos volg gestel:

24. "La principale fonction de l'Académie sera de travailler avec tout le soin et toute la diligence possible à donner des règles certaines à notre langue et à la rendre pure, éloquente et capable de traiter les arts et les sciences.
25. Les meilleurs auteurs de la langue françoise seront distribués aux Académiciens pour observer tant les dictions que les phrases qui peuvent servir de règles générales et en faire rapport à la Compagnie qui jugera de leur travail et s'en servira aux occasions.
26. Il sera composé un Dictionnaire, une Grammaire, une Rhétorique et une Poétique sur les observations de l'Académie."¹²

Van die voornemens in artikel 26 het slegs die woordeboek en die grammatika werklikheid geword, die grammatika weliswaar eers byna drie eeue later in 1932. Anoniem gepubliseer as *Grammaire de l'Académie* deur die uitgewer Firmin-Didot, maar inderdaad deur Abel Hermant ('n lid van die Académie) en Camille Aymonnier (nie 'n lid nie) saamgestel, het hierdie grammatika heftige kritiek ontlok en is gou deur die Académie verwerp. Geen verdere uitgawe word beplan nie. Die woordeboek het beter gevaar en die eerste uitgawe onder redaksie van Vaugelas, verskyn in 1694, 59 jaar na die stigting van die Académie. Sewe verdere uitgawes volg in 1718, 1740, 1768, 1798, 1835, 1878 en 1935. Daar word tans teen 'n slakkepas aan die 9de uitgawe gewerk. Om te vergoed vir hierdie agterstand word egter met tussenposes van ongeveer vyf jaar sogenaamde mises en garde gepubliseer waarin foutiewe of ongewenste taalgebruik veroordeel en reggestel word. Hoewel die Académie beide amptelike en kultuurhistoriese gesag geniet as normeringsinstansie, is die daadwerklike invloed daarvan vandag egter beperk, hoofsaaklik vanweë die lompe en onproduktiewe werkwyse wat gevolg word en die ontoereikende deurvoer aan die massa taalgebruikers van besluite wat geneem word. Die hedendaagse soeker na leksikale of grammatikale norme in Frans, wend hom noodgedwonge elders.

Gedurende die 18de eeu taan die politieke gesag en aansien van die koning en sy hof, en daarmee ook die ooreenstemmende gesag as enigste taalnormeerder. Die gees van die *siècle des lumières* ("eeu van verligtheid") getipeer deur die filosoof Voltaire (1694-1778) en die sogenaamde *encyclopédistes*, Denis Diderot (1713-1784) en Jean le Rond d'Alembert (1717-1783), bring mee dat die spektrum van die taal, in vergelyking met die 17de eeu, verbreed. Die Franse Rewolusie, aan die einde van die eeu, bevestig hierdie tendens.

maar die nuwe politieke bedeling is sterk ten gunste van 'n eenheidstaal (Liberté, Egalité, Fraternité, is immers die wagwoord) en tree sterk op teen die Franse streektaal en die nie-romaanse tale binne Frankryk. Die negtiende eeu bring min basiese veranderings in die ewolusie van die taal tot 'n nasionaal demokratiese instrument vir geestelike en estetiese uitdrukking en kommunikasie op alle vlakke.¹³

3 Die huidige stand van taalnormering

Daar word deesdae allerweë gewag gemaak van 'n krisis wat die Franse taal sou beleef. Sait-on encore parler français ("Is ons nog in staat om Frans te praat?"), word daar gevra.¹⁴ Die "verkeerde" of "swak" gebruik van Frans by 'n al groter wordende groep taalgebruikers word toegeskryf aan lakse onderwysmetodes en onvoldoende waaksaamheid oor taalkorrektheid in die media, die normeerder by uitnemendheid op alle gebiede vandag.

Die gemiddelde opgevoede Franssprekende persoon is nogtans tradisioneel redelik gesteld daarop om, in die handhawing van sy nasionale selfbeeld as 'n logies denkende wese, sy moedertaal "korrek" te praat. Hy beskou homself as 'n homo grammaticus wie se inherente logiese denkvermoë ten nouste met sy taalgebruik saamhang: ce qui n'est pas clair n'est pas français ("dit wat nie helder, dit wil sê logies of verstaanbaar, is nie, is nie Frans nie"), skryf Antoine Rivarol (1753-1801) in sy Discours sur l'universalité de la langue française (1784).¹⁵ Die probleem waarvoor die hedendaagse Fransman te staan kom, is dat hy nie weet tot welke gesag hy hom moet wend as hy sou begin twyfel aan die korrektheid van sy eie taalgebruik nie. Hy val dan gewoonlik terug op le dictionnaire, wat enige van talle gangbare woordeboeke kan wees,¹⁶ of op la grammaire (gewoonlik 'n pedagogiese taalhandleiding¹⁷ of 'n taalgids met voorskrifte om difficultés en problèmes du français contemporain¹⁸ op te los) wat nie noodwendig in alle gevalle die taalgebruik weerspieël wat hy daagliks hoor of lees nie. Die meer diepgaande historiese of beskrywende grammatikas¹⁹ is, vanweë hulle nie-voorskriftelike aard, vir hom van weinig nut. Die breë taalgebruikermassa dra ook min of geen kennis van voorskriftelike besluite wat op taalgebied deur die Académie française of ander owerheids- of semi-owerheidsinstansies geneem word.

Die instelling van gratis onderwys, wat deur die wette van Jules Ferry in 1881 en 1882 moontlik gemaak is, was die eindpunt van 'n ontwikkeling wat

sedert die 18de eeu aan die gang was en wat 'n einde sou bring aan die toestand waar slegs 'n intellektuele elite deur taalnormering geraak is. Die spanning tussen normtaal en massataalgebruik wat op die oomblik toenemend waarneembaar is, kan grotendeels aan hierdie demokratiseringsproses en die samehangende omwenteling van politieke en sosiale hiërargië toegeskryf word.

L'Usage, nog steeds die "Soewerein" van taalnormering, is nou die taalgebruik van die breë volksmassa en die volksmassa was en is, altans nog nie, taalkundig homogeen nie. Die begrip 'Franse taal' was buitendien nog nooit 'n eenheidsbegrip nie. Selfs na die nivellering van die dialekte het streekverskille bly voortbestaan binne Frankryk self en ook ten opsigte van die ander Franssprekende lande (België, Switserland, Kanada) en die vroeëre koloniale gebied wat Frans as voertaal behou het, is verskille waarneembaar.²⁰ Die sogenaamde niveaux ("vlakke"), dit wil sê familier, populaire, vulgaire en argotique, het nog altyd bestaan en is geleidelik as toelaatbaar aanvaar, al was dit dan met 'n duidelike bewussyn by die taalgebruiker van die bepaalde vlak waarop hy hom beweeg. Hierdie skeidslyne word deesdae al vaer. In die jongste toevoeging tot die indrukwekkende bibliografie van Franse woordeboeke, *Le Grand Robert de la langue française*²¹, word hierdie ontwikkeling ten dele bevestig deur die vervanging deurgaans van die vlak populaire met familier. 'n Woord of uitdrukking is derhalwe nie meer aan 'n bepaalde sosiale klas gekoppel nie maar aan 'n bepaalde spreeksituasie. Hierdie woordeboek streef ook daarna om 'n weerspieëling van l'usage contemporain ("die hedendaagse gebruik") te wees en om die hele taalgebied van die francophonie ("die Franssprekende wêreld") te dek. Anglismes en selfs japanismes word opgeneem. Argaismes wat draers van kultuurbesit is, word ook behou. Dit wil voorkom asof ons weer terug is by 16de eeuse "oop" taalbeleid. Die normuitspraak bly egter l'usage urbain cultivé de l'Ile-de-France ("die stedelike opgevoede gebruik van die Ile-de-France").²²

Die vraag ontstaan of hierdie sogenaamde "krisis" wel iets nuuts is. Wolf (1979:166) wys tereg daarop dat daar in die 17de eeu, die algemeen aanvaarde "goue eeu" van die Franse taal, waarskynlik 'n groter gaping tussen die normtaal van die koninklike hof en die volkstaal was. Die 17de eeuse taalnorm ignoreer eenvoudig die bestaan van die volkstaal, terwyl verskille tussen taalvlakke vandag meer bewustelik en nie hiërargies deurslaan in "normale" taalgebruik. Die ontwikkelende materiële, geestelike en sosiale werklikhede van vandag stel noodwendig eise aan 'n taal, wat nie noodwendig spanningloos hoef of sal bevredig word nie.

'n Interessante aspek van taalnormering in Frankryk is die toenemende rol van die staatsowerheid in die reëling van taalsake deur middel van wetgewing en koördinasie en ondersteuning van die aktiwiteite van 'n groot aantal liggame en organisasies wat hulle die handhawing en uitbreiding van die Franse taal ten doel stel.²³

Reeds aan die begin van die 20ste eeu word 'n wet²⁴ (Arrêté van 26 Februarie 1901) gepromulgeer om 'n aantal grammatikale knelpunte en anomalieë uit te stryk. Die wet was hoofsaaklik bedoel om as riglyn te dien vir die nasien van staatseksamens maar, onderwerp aan kritiek deur taalkundiges, het dit nie veel byval gevind in die praktyk nie en het dit ook nie 'n merkbare neerslag gevind in grammatikahandleidings wat daarna gepubliseer is nie.²⁵ In 1976 word hierdie wet vervang deur 'n nuwe *Tolérances grammaticales ou orthographiques* (Arrêté van 28 Desember 1976) maar te oordeel na die ontvangs wat Joseph Hanse²⁶ daaraan gee, sal dit dieselfde lot beskore wees as die voorganger. Hanse beskou dit as 'n blote *mesure scolaire* ("skoolmaatregel") wat nie in ag geneem behoort te word deur diegene wat daarop gesteld is om korrek te skryf en te praat nie.

Sedert die begin van die sewentiger jare word van owerheidskant ook van tyd tot tyd kommissies aangestel om terminologiese probleme van 'n wye verskeidenheid tegniese en ander vakgebiede te omskryf en op te los. Hierdie vaktermlyste verskyn in die *Journal officiel* ("Staatskoerant") en word uiteindelik in 1982 versamel in die *Dictionnaire des néologismes officiels*.²⁷ Die Franse staatspresident, François Mitterrand, in 'n toespraak op 6 Maart 1985 ter geleentheid van die stigting van die *Haut conseil de la francophonie*, toon aan dat Frankryk 'n agterstand het om in te haal op terminologiese gebied. Die aantal terminologiese items in Franse woordbanke oorskry nog nie die 40,000-tal nie, terwyl Duitsland, Kanada en Québec²⁸ reeds afsonderlik, elkeen die 1 miljoen kerf bereik het. Die koördinasie van terminologiese aktiwiteite word deur die *Association française de terminologie* (FRANTERM) gedoen.

'n Belangrike wet (*Loi relative à l'emploi de la langue française* --- "Wet op die gebruik van die Franse taal") word op 31 Desember 1976 gepromulgeer. Hierin word, onder andere, geldstrawwe opgelê ten opsigte van oortredings van sekere artikels van die wet waarin die gebruik van Frans in advertensies en gebruiksaanwysings in die handel verpligtend gemaak word. Die *Association générale des usagers de la langue française* (A.G.U.L.F.) word in 1977 gestig om met die toepassing van hierdie wet te help. 'n

Gedeelte van die opgelegde geldboetes word dan ook aan die A.G.U.L.F. toegesê om sy aktiwiteite te finansier. Om enkele voorbeelde van suksesvolle vervolgings te noem: in 1982 word Trans World Airlines 1000F (R200) beboet omdat instapkaarte wat aan passasiers in Parys uitgereik is, net in Engels was; in 1982 word 'n invoermaatskappy met 2500F (R500) beboet vir die verspreiding van 'n kersboomversiering met 'n waarskuwing daarop, net in Engels, dat dié nie eetbaar is nie; in 1983 word die Nasionale Opera in Parys beboet met 2300F (R460) omdat 'n program vir 'n bepaalde uitvoering net in Engels beskikbaar was.²⁹ Hoewel hierdie optrede meer met taalhandhawing as taalnormering te doen het, is dit nogtans van belang op normeringsvlak, naamlik in die strewe om Frans te suiwer van anglisismes. Die A.G.U.L.F. beywer hom derhalwe om die strekking van die betrokke wet deur die Franse parlement te laat uitbrei.

'n Ander belangrike liggaam wat hom met Franse taalsake bemoei, is die Conseil international de la langue française (C.I.L.F.) wat in 1967 ontstaan en in 1972 amptelik deur die Franse regering erken word. Die C.I.L.F. se oorkoepelende doelstelling is *pour maintenir l'intercompréhension des communautés francophones* ("om die wedersydse verstaanbaarheid tussen franssprekende gemeenskappe te handhaaf") en streef die volgende doelwitte na:

1. *Une orthographe et une grammaire simples et sûres.* ("'n Eenvoudige en sekere spelling en grammatika");
2. *Une langue capable de dénommer toutes les réalités du monde moderne.* ("'n Taal geskik om al die werklikhede van die moderne wêreld te bewoord");
3. *La langue française doit demeurer un outil de développement économique et social.* ("Die Franse taal moet 'n instrument vir ekonomiese en sosiale ontwikkeling bly").³⁰

Hierdie doelstellings is vergelykbaar met dié van die Académie française in 1635 en toon weer eens dat die "taalprobleme" van vandag nie werklik nuut is nie, maar slegs 'n inherente deel van die aanpassingsdinamiek van enige lewende taal is.

'n Lid van die C.I.L.F., René Thimonnier³¹, se voorstelle vir ortografiese hervorming is reeds deur die regering (Ministerie van Onderwys) en die Académie française goedgekeur maar van die daadwerklike toepassing daarvan is daar nog nie veel te bespeur nie. Die weerstand wat l'usage bied, blyk

tot op datum te sterk te wees. Die C.I.L.F. is nogtans besig om aan nuwe voorstelle in hierdie verband te werk. 'n Ietwat futuristiese projek waaraan ook gewerk word, is die sogenaamde ORTHOTEL-program wat deur 'n ander lid, Charles Muller, en 'n span medewerkers van die Universiteit van Straatsburg onderneem word. 'n Databank van grammatikale en ortografiese inligting word geskep wat deur middel van 'n elektroniese kommunikasiestelsel beskikbaar sal wees aan die besitters van die paslike terminale. In 1984 was reeds 15,000 woorde (met 550 vervoegings) in die databank ingevoer en die stelsel sou in die loop van 1985 in werking tree.³² Hierdie onderneeming lyk na 'n interessante poging om die gebrekkige deurvoer van taalnormbesluite, waarvan reeds gewag gemaak is, te bowe te kom, maar op die oomblik is die onkoste aan so 'n stelsel verbonde, vir eventuele massagebruik waarskynlik 'n belemmering. Die C.I.L.F. publiseer ook verskeie tydskrifte soos *La banque des mots*, *Le français moderne*, *Langues et terminologies* en het reeds 27 terminologiese woordeboeke vir gespesialiseerde vakgebiede die lig laat sien.³³

Ten slotte moet nog drie instansies wat onlangs deur die Franse regering geskep is, kortliks genoem word. In die werkkring van die eerste minister word deur 'n wet (*Décret* van 9 Februarie 1984) die *Commissariat général de la langue française* en die *Comité consultatif de la langue française* daargestel. Die *Commissariat* het as opdrag die aansporing en koördinasie van regeringsdepartemente en amptelike sowel as private organisasies wat die verspreiding en handhawing (*défense*) van die Franse taal vooropstel. Die *Comité*, onder voorsitterskap van die eerste minister, vergader ten minste tweekeer per jaar, en bestudeer in breër trekke die oriëntasie van taalpolitiek en aanverwante sake. Die *Haut conseil de la francophonie*, ook deur 'n wet (*Décret* van 18 Maart 1984) in die lewe geroep, vergader onder voorsitterskap van die staatspresident en het as opdrag om *préciser le rôle de la francophonie et de la langue française dans le monde moderne* ("om die rol van die Franssprekende gemeenskap (in die wêreld) en van die Franse taal in die moderne wêreld vas te stel") en om veral op die gebied van onderwys, kommunikasie en hedendaagse wetenskap en tegnologie inligting te versamel en te vergelyk. 'n Jaarlikse verslag oor die *état de la francophonie* ("die stand van die Franssprekende gemeenskap in die wêreld") word ook opgestel.³⁴ Hierdie liggame se werkopdragte lyk op die oog af oorvleuelend en ietwat vaag te wees en die toekoms sal moet leer of daar iets konkreets uit hulle aktiwiteite na vore gaan kom. Hoe dit ookal sy, die feit dat op so 'n hoë vlak aan taalsake aandag geskenk word, is 'n

aanduiding van die erns waarmee die hele vraagstuk van taalnormering en taalhandhawing in Frankryk bejeën word.

NOTE

- 1 Die noordelike dialekte (picard, wallon, champenois, lorrain, bourguignon, franc-comtois, francien, normand, aglo-normand e.a.) word as die langue d'oïl saamgroepeer in teenstelling met die suidelike dialekte wat as die langue d'oc bekend staan. Vergelyk (Von Wartburg 1971:80 e.v.)
- 2 "My taal is goed want ek is in Frankryk gebore." Met "Frankryk" word hier bedoel die latere Ile-de-France, die gebied rondom Parys. Aangehaal deur Harmer (1979:3).
- 3 "En ek maak verskoning vir my taal, /grof, lomp en onbeskaaf, /want ek is nie in Parys gebore nie." Aangehaal deur Harmer (1979:3).
- 4 Vergelyk (Berschlin e.a. 1978:213 e.v.), (Caput 1972a:63 e.v.) en (Wolf 1979:94).
- 5 Aangehaal deur Harmer (1979:10). Ferdinand Brunot se monumentale Histoire de la langue française (1906-1953) is onvoltooid gelaat en deur Charles Bruneau voorgesit wat dit ook nie tot die beplande eindpunt kon bring nie. Vir meer beknopte werke oor die geskiedenis van die Franse taal vergelyk (Caput 1972a en 1975), (Cohen 1973) en (Von Wartburg 1971).
- 6 Vergelyk (Von Wartburg 1971:149).
- 7 "Verder wil ek jou aanmoedig om die wyse durf te hê om nuwe woorde te skep met dien verstande dat hulle geqiet en gevorm word op 'n model (patroon) wat reeds deur die volk aanvaar is. Dit is uiters moeilik om goed in ons taal te skryf as dit nie oor sy huidige perke heen, met woorde en verskeidenheid van spreekwyses verryk word nie" (Ronsard 1950 vol. 2:1027).
- 8 Vergelyk (Rey 1972), (Caput 1972a), (Klinkenberg 1982) en (Helgorsky 1982a; 1982b) vir meer besonderhede oor die begrip **usage**.
- 9 Vergelyk (Brunot 1891) vir meer besonderhede oor Malherbe se **doctrine**.
- 10 "Dit is die spreekwyse van die deugdelikste (letterlik gesondste) deel van die Hof, ooreenstemmend met die skryfwyse van die deugdelikste groep van die skrywers. Wanneer ek van die Hof praat, sluit ek vrouens en mans in en ook verskeie persone van die stad waar die Prins (dit is die Koning) woonagtig is en wat deur hulle omgang met die Hof deel het aan die kultuur daarvan." (Vaugelas 1647: Preface) (nie gepagineer).
- 11 Vergelyk (Caput 1972:68).
- 12 24. "Die hoof funksie van die Akademie sal wees om met al die moontlike sorg en toewyding te werk om vaste reëls aan ons taal te gee, om dit suiwer, welsprekend en geskik vir redevoering oor die kunste en die wetenskappe te maak.
25. "Die beste skrywers van die Franse taal sal aan Akademielede uitgedeel word met die doel om sowel woorde as uitdrukkings na te spoor, wat as algemene reëls kan geld en om daarvoor verslag te doen aan die

Vergadering wat die werk sal beoordeel en ter geleger tyd daarvan gebruik sal maak.

26. "'n Woordeboek, 'n grammatika, 'n retorika en 'n poëtika sal saamgestel word oor die bevindinge van die Akademie." Aangehaal deur Caput (1972b:206).

- ¹³ Vergelyk (Von Wartburg 1971:191-214) vir meer besonderhede oor die ontwikkeling van taalnorme in die 18de en 19de eeu.
- ¹⁴ Vergelyk die dossier in *L'Express* no. 1728, 24 Augustus 1984, wat met hierdie vraag as titel die probleem op joernalistieke vlak uit verskeie hoeke aansny. Vergelyk ook (Etiemble 1964), (Beauvais 1970), en (Duneton 1984) oor ander aspekte van die "taalkrisis".
- ¹⁵ Vergelyk (Harmer 1979:1-21) oor Franse taalnasionalisme.
- ¹⁶ Die standaard woordeboeke van die Franse taal, benewens dié van die *Académie française*, is Littré 1861-1873, Robert 1951-1964, Quemada & Imbs 1971 e.v., Guilbert e.a. 1971-1978 en Rey (red.) 1985. Voorbeelde van kleiner en meer algemeen toeganklike woordeboeke is *Le petit Larousse* 1904 e.v., Dubois 1971 en Rey & Rey-Debove 1977.
- ¹⁷ Vergelyk (Genouvrier 1972), (Petiot e.a. 1972) oor die probleme van skoolgrammatikas en taalonderrig op skool.
- ¹⁸ Vergelyk (Hanse 1983), 'n uitstekende en gesaghebbende werk, wat ver bo die gemiddelde standaard van hierdie klas werke uitstyg. Vergelyk ook (Dupré 1972) en vir 'n kritiese evaluering van ander publikasies in hierdie kategorie, vergelyk (Winther 1972).
- ¹⁹ Vergelyk (Baylon & Fabre 1978), (Brunot 1949), (Grevisse 1980) (die standaard werk), (Judge & Healey 1983) (meer normerend), (Nyrop 1899-1930), (Togeby 1982-1985) en (Wagner 1968).
- ²⁰ Vergelyk (Doppagne 1978), (Caradec 1977), (Rheims 1969), (Cellard & Rey 1980) vir die optekening van "afwykende" Frans en streektaal.
- ²¹ Hierdie is 'n hersiene en aansienlik uitgebreide uitgawe van (Robert 1951-1964).
- ²² Inligting verkry uit 'n resensie deur J. Savigneau, *Le Monde Hebdomadaire*, 21-27 Maart 1985:12.
- ²³ Vergelyk *Répertoire des organisations et associations francophones*, Vol.1, Paris, La Documentation Française : 1984, vir 'n volledige lys van hierdie liggame en organisasies.
- ²⁴ Vergelyk *Langue française. Textes législatifs et réglementaires*, uitgegee deur die *Journal Officiel de la République Française*: 1982, vir die volledige tekste van wette en ander amptelike besluite. Ek gebruik die woord "wet" deurgaans in 'n algemene sin om die begrippe *loi*, *arrêté* en *décret* te dek.
- ²⁵ Vergelyk (Harmer 1979:13-18).
- ²⁶ Vergelyk (Hanse 1983:10, voetnoot 1).

- ²⁷ Vergelyk ook (Quémada, G. : 1983). Tegniese woordelyste word ook deur die C.I.L.F. en in die tydskrif **Médias et langages** (Paris) gepubliseer.
- ²⁸ Inligting verkry in afskrif van toespraak uitgereik deur **service de presse** van die Franse president. In Kanada word ook veel aandag geskenk aan taalsake deur die staatsowerheid. Die sogenaamde **Loi 101** of **Charte de la langue française** van 1977, is die uitgangspunt vir die reël van taalsake in die amptelik Franssprekende Québec.
- ²⁹ Inligting verkry in die tweemaandelikse bulletin van die A.G.U.L.F., **La France et son français**, no.1, 1983.
- ³⁰ Aangehaal uit inligtingsbrosjure versprei deur die C.I.L.F.
- ³¹ Vergelyk (Thimonnier 1978) in toto en meer spesifiek p.6, voetnoot 3.
- ³² Vergelyk **La lettre du livre** no. 22, Julie-Augustus 1984:36.
- ³³ Die tegniese woordelyste deur die C.I.L.F. opgestel word versamel in die **Dictionnaire de termes nouveaux des sciences et des techniques**, deur Quémada, G. (red.) in 1984.
- ³⁴ Inligting verkry in **La France et son français** no. 1/2, 1984.

BIBLIOGRAFIE

- Authier, J. & A. Meunier (1972) "Norme, grammaticalité et niveaux de langue", in Lagane & Pinchon (reds.) 1972:49-62.
- Batchelor, R.E. & M.H. Offord (1982) *A Guide of contemporary French usage*. Cambridge: Cambridge-University Press.
- Baylon, C. & P. Fabre' (1978) *Grammaire systématique de la langue française*. Paris: Nathan.
- Beauvais, R. (1970) *L'hexagonal tel qu'on le parle*. Paris: Hachette.
- Bellay, J. du (1549) *La deffence et illustration de la langue françoise*. H. Chamard (red.). Paris: M. Didier (1948).
- Berschin, H., J. Felixberger & H. Goebel (1978) *Französische Sprachgeschichte*. München: Max Hueber Verlag.
- Bouhours, D. (1675) *Remarques nouvelles sur la langue française*. Paris. Herdruk, Genève: Slatkine (1973).
- Bouhours, D. (1693) *Suite des remarques nouvelles sur la langue française*. Paris. Herdruk, Genève: Slatkine (1973).
- Brunot, F. (1891) *La doctrine de Malherbe*. Paris. Herdruk, Paris: Armand Colin (1969).
- Brunot, F. & C. Bruneau (1906-1953) *Histoire de la langue française*. (13 vols., 14 & 15 beplan.) Paris: A. Colin (herdruk 1966 e.v.)
- Brunot, F. & C. Bruneau (1949) *Précis de grammaire historique de la langue française*. Paris: Masson.
- Caput, J.-P. (1972a) "Naissance et évolution de la notion de norme en français", in Lagane & Pinchon (reds.) 1972:63-73.
- Caput, J.-P. (1972b) *La langue française: histoire d'une institution, tome I:842-1715*. Paris: Larousse.
- Caput, J.P. (1975) *La langue française: histoire d'une institution, tome II:1715-1974*. Paris: Larousse.

- Caradec, F. (1977) *Dictionnaire du français argotique et populaire*. Paris: Larousse.
- Cellard, J. & A. Rey (1980) *Dictionnaire du français non conventionnel*. Paris: Hachette.
- Cohen, M. (1973) *Histoire d'une langue : le français*. (4de uitg., oorsp. 1947). Paris: Editions Sociales.
- Dictionnaire de l'Académie Française*. 8 uitgawes: 1694, 1718, 1740, 1762, 1798, 1835, 1877-78, 1932-35.
- Dictionnaire des néologismes officiels*. (1982) Paris: Franterm-Nathan.
- Doppagne, A. (1978) *Les régionalismes du français*. Paris & Gembloux: Duculot.
- Dubois, J. (red.) (1971) *Dictionnaire du français contemporain*. (2de uitgebreide uitgawe; oorsp. 1967). Paris: Larousse.
- Dubois, J. (red.) *Lexis: Dictionnaire de la langue française*. Paris: Larousse.
- Duneton, C. & F. Pagès (1984) *A hurler le soir au fond des colèges: L'enseignement de la langue française*. Paris: Le Seuil.
- Dupré, P. (1972) *Encyclopédie du bon français dans l'usage contemporain: difficultés, subtilités, complexités, singularités*. 3 vols. Paris: Editions de Trévise.
- Eluerd, R. (1972) "La norme et la correction de copies", in Lagane & Pinchon (reds.) 1972:114-123.
- Estienne, R. (1557) *Traicte de la grammaire françoise*. Paris. Herdruk, Genève: Slatkine (1972).
- Etiemble, R. (1964) *Parlez-vous français?* Paris: Gallimard.
- Genouvrier, E. (1972) "Quelle langue parler à l'école? Propos sur la norme du français", in F. Marchand (red.): *Le français à l'école élémentaire*. (Langue française, no.13). Paris: Larousse. (pp. 34-51)
- Grevisse, M. (1980) *Le bon usage*. (11de uitg., oorsp. 1936). Paris & Gembloux Duculot.

- Guilbert, L. "Peut-on définir un concept de norme lexicale?", in Lagane & Pinchon (reds.) 1972:29-48.
- Guilbert, L., R. Lagane & G. Nobey (reds.) (1971-78) *Grand Larousse de la langue française*. 7 vols. Paris: Larousse.
- Hanse, J. (1980) *Orthographe et grammaire: politique nouvelle*. Paris: C.I.L.F.
- Hanse, J. (1983) *Nouveau dictionnaire des difficultés du français moderne*. Paris & Gembloux: Duculot.
- Harmer, L.C. (1979) *Uncertainties in French Grammar*, edited by P. Rickard & T.G.S. Combe. Cambridge: Cambridge University Press.
- Helgorsky, F. (1982a) "La notion de norme en linguistique", *Le français moderne*, Vol. 50, no. 1:1-14.
- Helgorsky, F. (1982b) "Norme et histoire", *Le français moderne*, Vol. 50, no. 1:15-41.
- Judge A. & F.G. Healey (1983) *A reference grammar of Modern French*. London: E. Arnold.
- Klinkenberg, J.-M. (1982) "Les niveaux de langage et le filtre du bon usage", *Le français moderne*, Vol. 50, no. 1:52-61.
- La France et son français* nos. 1:1983 & 1,2:1984.
- Lagane, R. (1972) "Science linguistique et normativité; le cas de Ferdinand Brunot", in Lagane & Pinchon (reds.) 1972:88-98.
- Lagane, R. & J. Pinchon (1972) *La norme*. (Langue française, no. 16). Paris: Larousse.
- Langue française. Textes législatifs et réglementaires*. Publikasie van die Journal Officiel de la République Française no. 1468, 1982 (ISBN 2-11-071920-0).
- La lettre du livre* no. 22. Paris: Julie-Augustus 1984.
- La Ramée, P. (1562) *Gramere*. Paris. Herdruk, Genève: Slatkine (1971).
- La Ramée, P. (1572) *Grammaire*. Paris. Herdruk, Genève: Slatkine (1971).

- Le Monde hebdomadaire*, Paris: 21-27 Maart 1985.
- Le petit Larousse illustré*. Paris: Larousse. Sedert 1904 jaarliks hersiene en uitgebreide uitgawe.
- Littré, E. (1863-73) *Dictionnaire de la langue française*. 4 vols. en Supplément (1877). Herdruk 1961, Paris: Gallimard-Hachette.
- Meigret, L. (1550) *Le Tretté de la grammere françoese*. W. Foerster (red.). Heilbronn (1888). Herdruk, Genève: Slatkine (1982).
- Nyrop, K. (1899-1930) *Grammaire historique de la langue française*. 6 vols. Kopenhagen: Gyldendal (herdruk 1967).
- Palsgrave, J. (1530) *L'Esclaircissement de la langue françoise*. London. Herdruk, Genève: Slatkine (1972).
- Petiot, G. & C. Marchello-Nizia (1972) "La norme et les grammaires scolaires", in Lagane & Pinchon (reds.) 1972:4-28.
- Quemada, B. & P. Imbs (reds.) (1971 e.v.) *Trésor de la langue française: Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789-1960)*. Vols. 1-10 reeds verskyn. Paris: Klincksieck, Gallimard, C.N.R.S.
- Quémada, G. (red.) (1984) *Dictionnaire de termes nouveaux des sciences et des techniques*. Paris: C.I.L.F.
- Répertoire des organisations et associations francophones*. Vol.1: Les organismes nationaux et internationaux, Vol.2: L'édition associative de langue française. Paris, La Documentation Française: 1984.
- Rey, A. (1972) "Usage, jugements et prescriptions linguistiques", in Lagane & Pinchon (reds.) 1972:4-28.
- Rey, A. (red.) (1985) *Grand Robert de la langue française*. 9 vols. Paris: Dictionnaires Le Robert.
- Rey, A. & J. Rey-Debove (reds.) (1977) *Le petit Robert*. (2de uitgebreide uitg., oorsp. 1967) Paris: Société du Nouveau Littré.
- Rheims, M. (1969) *Dictionnaire des mots sauvages*. Paris: Larousse.
- Robert, P. (red.) (1951-64) *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. 6 vols. en Supplément (1971). Paris: Société du Nouveau Littré.

- Ronsard, P. de (1950) *Oeuvres complètes*, vol. 1 & 2. G. Cohen (red.), Paris: Gallimard.
- Sauvageot, A. (1962) *Français écrit, français parlé*. Paris: Larousse.
- Thimonnier, R. (1978) *Code orthographique et grammatical*. Verviers: Marabout.
- Togeby, K. (1982-85) *Grammaire française*. 5 vols. M. Berg, G. Merad & E. Spang-Hanssen (reds.) Kopenhagen: Akademisk Forlag.
- Vaugelas, C.F. de (1647) *Remarques sur la langue française*. Facsimile uitg., J. Streicher (red.). Paris: Droz (1934) Herdruk, Genève: Slatkine (1970).
- Viatte, A. (1969) *La francophonie*. Paris: Larousse.
- Wagner, R.-L. (1968) *La grammaire française: les niveaux et les domaines, les normes, les états de langue*. Paris: CDU-SEDES.
- Wagner, R.-L. & J. Pinchon (1968) *Grammaire du français classique et moderne*. (2de uitg., oorsp. 1962). Paris: Hachette.
- Wartburg, W. von (1971) *Evolution et structure de la langue française*. (10de uitg., oorsp. 1946) Bern: A. Francke.
- Winther, A. (1972) "Les difficultés de la langue française: présentation de quelques ouvrages courants", in Lagane & Pinchon (reds.) 1972:124-132.
- Wolf, H.J. (1979) *Französische Sprachgeschichte*. Heidelberg: Quelle & Meyer.